

Múzeum és vizualitás

A leendő Szirmai-kiállítás látványtervi kérdései

Egy-egy írói hagyatéknak a közgyűjteménybe, múzeumba való beke-
rülésekor az érkezett tárgyak a hétköznapi életből kikerülnek, előléptetik,
előmozdítják őket, amire John Carman a *promotion* fogalmát használja
(CARMAN 2012; 211). Ekkor a muzeális intézményben új értéket kap-
nak a tárgyak, kulturális jelentőséget nyernek azáltal, hogy törődnek velük,
azaz autentikussá válnak. A százhuszonhat évvel ezelőtt született Szirmai
Károly hagyatéka a verbászi Városi Múzeum gyűjteményében van elraktá-
rozva. Egykor a verbászi Helytörténeti Gyűjteménybe került, de mivel ott
helyileg nem tudták őrizni, Temerinben helyezték el. A dokumentumok
tanúsága szerint 2008-ban hozták át a gyűjteményt Temerinből Verbászra.
Szirmai Károly személyes tárgyai, egykori lakterének berendezései képe-
zik a gyűjteményt. Kéziratok és eredeti fényképek viszont nincsenek a ha-
gyatékbán.

Christian Metz teoretikus foglalkozik az irodalmi kiállítás szemio-
lógiájával és narratológiájával. Szerinte egy kiállításnak vadnak kell lennie,
és ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, a kurátor perspektívaváltására van
szükség; ha ez nem adatott meg valami miatt, akkor a látogatónak kell al-
kalmaznia a vad befogadásmódot (METZ 2012; 256). De hogyan is kom-
munikál egy irodalmi kiállítás, milyen narratívát bontakoztat ki? A láto-
gató az aktív fogyasztó, aki *kommunikatív cselekedetet* hajt végre, és „maga
alkotja meg a kiállítás jelentését azáltal, hogy a tárgyak között mozogva
összefüggést teremt az egyes elemek között” (METZ 2012; 258). Metz fi-
gyelt fel arra, hogy a tárlat szemiotikai szerkezete miatt jelek rendjéből áll;
a látogatónak nem referenciaként, hanem eljárásaként kell tekintenie a ki-
állításban foglaltakra. De ahogyan összefüggéseket, jelentéseket alkotunk,
úgy kiállításértelmezéskor – Derrida dekonstrukciós elméletére alapozva
– jelentésvesztés is adódhat, hiszen a „jelentésalkotás folyamatának lezá-
rása potenciálisan a végtelenbe tolódik. Ez a végtelenített jelentéspotenci-

ál teszi, hogy a kiállítások mindig kevesebbet mondanak ki, mint amennyit jelentenek” (METZ 2012; 258).

A Szirmai Károly relikviáiból készülő irodalmi kiállításban szabadon mozoghat majd a látogató a tárgyak mellett, így saját jelentésháló alakulhat ki. Szabadon kötheti össze mindazt, amit lát, ezért az „olvasat elvadul, ugyanakkor termékenyvé is válik” (METZ 2012; 261). A műtárgyak közötti különbségek mindig kapcsolatkeresésre sarkallják a látogatót, Umberto Eco szerint a kedv, az előzetes ismeret és egyéni érzékenység a függvénye az olvasatok vadságának és kreativitásának (METZ 2012; 262). Ha tehát így állunk hozzá az irodalmi kiállításhoz, olvasatok tömkelegét produkáljuk.



1. kép. A kiállítás látványterve: a Pechán Béla által készített Szirmai Károly halotti maszk, valamint fényképek az alkotóról (Dzsurnik Csaba grafikai munkája, Gázsó Hargita szerzői tulajdona)

Az írók relikviái inkább az alkotó emberi arcát idézik meg. A Szirmai Károlyról készült fényképek, továbbá a Pechán Béla készítette Szirmai Károly halotti maszk az alkotó és a közösségi ember arcélét hozzák mozgásba. Uwe Wirth figyelt fel arra, hogy – Gérard Genette fogalmát – az epitextusokat, a biográfiai környezetet állítják ki az irodalmi kiállításon, hiszen ezek olyan szövegek, amelyek a könyvön kívül vannak, sőt, szerinte az avant-textusokkal is lehet kiállítást installálni, amely textusok olyan előzmények és változatok, melyek a nyomdakész szöveget előzik meg (WIRTH 2012; 279). (1. kép) A Szirmai-kéziratok, -dokumentációk az író munkásságának epitextusai, míg a róla készült fényképek a magánszférájába adnak betekintést. A Szirmai Károlyról készült Pechán Béla által készített halotti maszk miatt megváltozik a tér jelentése, egy másfajta tér-tapasztalat jön létre. Sőt, a kurátor mellett egy újabb alkotó, a művész (em-

ber)értelmezése mutatkozik meg és kap szerepet a térben. „Az értelmezés folyamata egy szobornál azt jelenti, hogy a személyes üzenet egy komplex folyamatot indít el, amely sokféle és együttesen ható, vizuális, taktilis, auditív, emocionális, intuitív, logikai, és más értelmezhető és értelmezhetetlen közvetítő elemet tartalmazhat” (KALMÁR 2012; 46).



2. kép. A kiállítás látványterve: Szirmai Károly személyes tárgyai, botja, bútora, könyvei, háttérben fényképen az alkotó
(Dzsurnik Csaba grafikai munkája, Gázsó Hargita szerzői tulajdona)

A kiállított tárgyaknak erejük van, más szóval rezonanciájuk – ez Stephen Greenblatt fogalma –, amely a tárgyon túl átfogóbb összefüggésekre mutat rá, olyanokra, amelyek lehetővé tették a tárgy létrejöttét (WIRTH 2012; 283). Az irodalmi kiállításban szereplő írótól el fogok helyezni autográf szövegeket is. „A szerző tollából származó szöveg [...] egyfajta aurával rendelkezik, amely az írás – az individualitáson túllépő – nyomtatásának technikai reprodukálhatósága ellenére, vagyis inkább emiatt az individuális kézírásnak egyfajta kultikus értéket tulajdonít, olyan kultikus értéket, amely az aurát összekapcsolja az autenticitással” (WIRTH 2012; 283). Ez esetben sajátkezőséget jelent az autenticitás. Például Szirmai Károly szemüvege, pipája, botja, autográfja a relikvia au-

rájával bír: a kultikus értéke megegyezik a kiállítási értékével. (2. kép) Paratextusok nélkül, „kísérő szövegek nélkül, amelyek a kiállított tárgyakat diszkurzív keretbe ágyazzák, csupán egy kézzel írott papírdarabot látnak” (WIRTH 2012; 284). A múzeumi paratextusok, vagy közismert néven feliratok, filológiai dolgokra mutatnak. Ezzel egy időben a filológiai dolgok „az alkotói folyamatra utalnak vissza, amelyről írásos nyomokként tanúskodnak” (WIRTH 2012; 284).

A kurátor koncepciójáról tanúskodik a múzeumi szintér, a kísérőszöveg, a katalógus. Az indexikalitás a kiállítás koncepciójára utal. A kiállítási katalógusban a kurátor diskurzívan tereli az olvasó figyelmét a kiállítás koncepciójára. Továbbá a feliratok, kísérőszövegek, valamint a múzeumi szintér is segít a koncepció megfejtésében. Uwe Wirth „láthatóvá tett filológia”-ként emlegeti az irodalmi kiállítást (WIRTH 2012; 287). A kiállítótérben nemcsak filológiai tárgyakat mutatnak be, hanem a köztes térben, a gondolati térben (ez a kiállított tárgyak közti köztes tér) „az irodalomvá válás (performatív, parergonális, paratextuális) keretfeltételei is megmutatkoznak” (WIRTH 2012; 287). A múzeumi tárgyak funkciója mára már megváltozott: míg korábban a didaktikus jelleg volt a fontos, majd az interaktív berendezés, az installáció és a tárgy kombinációja került előtérbe, addig ma a tárgynak az élményszerzésben betöltött szerepét hangsúlyozzák a kutatók (KOLTAI 2011; 29).

Az irodalomról beszélő kiállítások létrehozásában nagy a kreativitás lehetősége: a kiállítások a maguk módján tudnak mesélni, saját elbeszélői retorikát és grammatikát hoznak létre, színreállításuk sokrétű lehet, a tárgyak bemutatásának rendjét és módját is sokféleképpen lehet alakítani, a kiállítás történetének elbeszélésekor különböző médiumok segítségével lehet igénybe venni (METZ 2012; 271). Christian Metz szerint egy irodalmi kiállítás akkor lehet vonzó a befogadó számára, ha az egyén túl tud lépni a magaskultúra határain és az irodalmiság szakralizált terén, ha a kiállítás a magaskultúra gyűjteménydarabjai mellett élénk tárja a relikviák életvilágát is, így megszűnik a szent és a közönséges tér közötti szakadék (METZ 2012; 268).

Irodalom

- CARMAN, John (2012): Bebocsáttatás a kulturális örökségbe avagy: hogyan lesz valamiből múzeumi tárgy (Füle Ágnes ford.). In PALKÓ Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum–Ráció Kiadó, Budapest, 202–216.
- KALMÁR János (2012): *Szobor a térben*. Kijárat, Budapest
- KOLTAI Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa. A múzeumi kultúráközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata*. Iskolakultúra, Veszprém
- METZ, Christian (2012): Élvezeteli olvasatok. Adalékok az irodalmi kiállítás szemiológiájához és narratológiájához (Török Dalma ford.). In PALKÓ Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum–Ráció Kiadó, Budapest, 255–272.
- WIRTH, Uwe (2012): Mi mutatkozik meg, amikor irodalmat mutatunk be? (Lénárt Tamás ford.). In PALKÓ Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum–Ráció Kiadó, Budapest, 273–287.